

ÜSEYD B. HUDAYR'IN HZ. EBÛ BEKİR'İN HALİFE SEÇİLMESİNDEKİ ROLÜ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mustafa ÇAVUŞOĞLU

Mahmut Sami Ramazanoğlu Anadolu İmam Hatip Lisesi

ÖZ

Meşhur künyesi Ebû Yahyâ olan Üseyd b. Hudayr, Medine'de bulunan Evs kabilesinin en büyük boyu olan Abdüleşhel oğulları boyuna mensuptur. Birinci Akabe Bey'atı'ndan sonra İslâm'ı anlatmak üzere bir muallim olarak Medine'ye gönderilen Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman oldu. Güzel ahlakıyla Hz. Peygamber (S.A.V)'in sevgisine ve övgüsüne mazhar oldu. Sahabe arasında da özel bir yere sahipti. Hz. Peygamber (S.A.V)'in vefat ettiği gün takındığı tavrı sebebiyle Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinde önemli rol oynadı.

Anahtar Kelimeler: Ebû Yahyâ, Evs, Sahabe, Halife, Rol.

ABSTRACT

On the Role of Usayd b. Khudayr in the Election of Abu Bakr as A Caliph

Usayd b. Hudayr, whose famous nick name was Abu Yahya, was the member of the largest family of Abd al-Ashhal Sons which was the biggest tribe of Madina. He became Muslim by means of Mus'ab b. Umeyr who was sent to Madina as a teacher to teach Islam after the First Akabe Bay'ah. He enjoyed the affinity and praise of the Prophet (P.B.U.H.) for his good ethics. He had a very special place among the companions of the Prophet. He played a crucial role in the election of Abu Bakr as a Caliph due to the attitude he posed on the day Prophet Mohammed (P.B.U.H.) had passed away.

Keywords: Abu Yahya, Aws, Companions of the Prophet, Caliph, Role.

1. Üseyd b. Hudayr'in Doğumu ve Ailesi

İslâm'dan önceki ve sonraki dönemde kavminin efendisi olduğu bildirilen Üseyd b. Hudayr'ın doğum tarihine, İslâm'a girdiğinde ve vefatında kaç yaşında olduğuna dair bir bilgi kaynaklarda mevcut değildir.

Üseyd b. Hudayr'ın künyesi ise şöyledir: Üseyd b. Hudayr b. Simâk b. Atîk Rafî¹ b. İmriü'l Kays b. Zeyd b. Abdüleşhel² b. Cüşem³ b. el-Hârîs b. el-Hazrec b.

¹ İbn Habîb, Ebû Câ'fer Muhammed, *Kitâbü'l-Muhabber*, Beyrût trh. s. 267.

² İbn Sa'd, Ebû Abdillâh Muhammed, *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût 1957, III, 603; İbn Habîb, *el-Muhabber*, s. 267; Halîfe b. Hayyât, Ebû Amr, *Kitabü't-Tabakât*, Bağdâd 1967, s. 77; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb Arnaût), Beyrût trh. I, 340; İbn Hacer, Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Askalânî, *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahâbe*, Mısır 1939, I, 64.

³ İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsım Ali b. Hasen İbn Hibetullah b. Abdullah, *Târîhu Medîneti Dimeşk*, (thk. Amr b. Garâme), Beyrût 1995, IX, 78.

en-Nebî⁴ b. Amr b. Mâlik b. el-Evs⁵ el-Ensârî, el-Evsî, el-Eşhelî'dir.⁶

Üseyd b. Hudaýr, Medine'de Evs'in en büyük boyu olan Abdüleşhel oğulları boyuna mensuptur. Hicret günlerinde bu boya Sa'd b. Muâz ile birlikte reislik ediyordu.⁷ Meşhur künyesi Ebû Yahyâ'dır.⁸

Rasûlullah (s.a.v), birinci Akabe Bey'ati'nden sonra Medinelilerin arzusu üzerine Medine'de namaz kıldırarak bir imam⁹ ve İslâm'ı anlatacak bir muallim olarak¹⁰ Mus'ab b. Umeyr'i Medine'ye gönderdi.¹¹ Üseyd b. Hudaýr o günlerde Mus'ab b. Umeyr vasıtasıyla Müslüman oldu ve Sa'd b. Muâz'ın da Müslüman oluşuna vesile oldu.¹²

2. Üseyd b. Hudaýr'ın Hz. Peygamber'e Karşı Muhabbeti

Hz. Peygamber Üseyd b. Hudaýr'ı sever ve fikirlerine değer verirdi. Bir isteği olduğu zaman onu asla geri çevirmezdi. Enes b. Mâlik'ten şöyle bir rivayet nakledilir: "Üseyd b. Hudaýr Ensar'dan ihtiyaç sahibi olan bir ev halkı için Rasûlullah'dan yardım istemiş Hz. Peygamber onun bu isteğini yerine getirmiştir."¹³

Kendisine bu değeri veren Hz. Peygamber'e karşı Üseyd b. Hudaýr'ın sevgisi de çok büyüktü. O Rasûlullah'ı memnun etmeyi sever, bunu hiçbir şeye değişmezdi. Uhud harbinden sonra Medine'ye dönen Rasûlullah, Ensâr'dan bazılarının evinin önünden geçerken, maktûllerinin üzerine ağlayan kadınların seslerini duydu. Hz. Peygamber: "Bu nedir?" diye sordu. Sahâbe: "Uhud'da ölen yakınlarına ağlıyorlar." dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber hüzünlendi ve gözlerinden yaşlar aktı. Sonra şöyle dedi: "Hamza için ağlayan kadınlar yoktur." Bu sözleri işiten Sa'd b. Muâz, Sa'd b. Ubâde, Muâz b. Cebel, Abdullah b. Revâha¹⁴ ve Üseyd b. Hudaýr Rasûlullah'ın üzüntüsünden dolayı çok müteessir oldular ve hemen evlerine koştular. Abdüleşhel oğullarının evlerinin hepsine: "Bu gün ölümlere ağlamak yok. Sadece Hamza için ağlayınız." dediler. Sahabe Rasûlullah'ı çok seviyordu ve onlar bu tavırlarıyla sadece Hz. Peygamber'i memnun etmeyi umuyorlardı.¹⁵

⁴ Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâilî'l-Arab*, Beyrût 1997, II, 722.

⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX,80.

⁶ İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsim, *el-İstîâb fî Esmâi'l-Ashâb*, Mısır,1939 (el-İsâbe içerisinde), I,31; İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed, *Üsdü'l-Gâbe fî Ma'rifeti's-Sahabe*, (thk. Muahammed İbrahim el-Bennâ) ve ark. yay. y. trh. I, 111; İbn Hacer, Şihâbü'd-Dîn Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad, 1326, I, 347.

⁷ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, Beyrût, 1981/1401, s. 9.

⁸ Kaynaklarda birbirinden farklı yedi künyesinden bahsedilir. Bkz. Çavuşoğlu, Mustafa, *Üseyd b. Hudaýr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri* (NESBE Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Konya, 2014, s. 6-7.

⁹ Beyhakî, İbrâhîm b. Muhammed, *Delâilü'n-Nübüvve*, (thk. Abdulmu'dî Kal'acî), Beyrût trh. II,430; es-Süheyfî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, (thk. Abdurrahman el-Vek'î), Kâhire 1969, IV, 74.

¹⁰ İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Abdülaziz, *Uyûnü'l-Eser*, Beyrût trh. I, 158.

¹¹ Ya'kübü, Ahmed b. İshâk b. Vâzih, *Târîhu'l-Ya'kübü*, Beyrût 1960, II, 37 ; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnü'l-Eser*, I, 159; Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, *Târîhu'l-İslâm*, (thk. Ömer Abdüsseelâm Tadmürî), Beyrût, 1999, I, 294 ; Ümmü Mektûm'u Mus'ab ile gönderdiğide rivayet edilir. Bkz. İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd, *Cevâmiu's-Sîreti'n-Nebeviyye ve Hamsü Resâilî Uhrâ*, (thk. İhsân Abbâs ve Nâsiru'd-Dîn el-Esed), Mısır trh. s. 72.

¹² İbn Abdilberr, *el-İstîâb*, I,32 ; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 85 ; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I, 341; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64.

¹³ Buhârî, *Fiten* 8; Müslim, *İmâre* 48; Tirmizi, *Fiten* 23; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 75.

¹⁴ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, III, 301.

¹⁵ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdulmelik b. Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, (thk. Musta-

Üseyd b. Hudayr'ın güzel ahlâklı ve şakayı seven bir yapısı olduğu söylenir. Bu konuda Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan şöyle bir rivayet nakledilir: "Üseyd b. Hudayr şakacı biriydi. Bir gün Rasûlüllah'ın yanındayken şaka yapıyordu. Hz. Peygamber onu dürttü. Bunun üzerine o da Rasûlüllah'a canının yandığını söyledi. Hz. Peygamber ona: "Sende benim canımı yak." deyince Üseyd b. Hudayr: "Senin üzerinde gömleğin var, benimse yok." dedi. Bu söz üzerine Rasûlüllah gömleğini açınca Üseyd b. Hudayr Hz. Peygamber'in böğrünü öptü ve Rasûlüllah'a: "Ya Rasûlüllah, anam babam sana feda olsun!¹⁶ Ben sadece bunu yapmak istemişim. Başka bir niyetim yoktu."¹⁷ dedi.

Üseyd b. Hudayr'ın Rasûlüllah'a olan sevgisinin bir başka tezahürü Müreysi gazvesinden sonraki şu hâdisede karşımıza çıkar. Gazve dönüşünde Medine'de Hz. Âişe'ye iftira atılmış Hz. Peygamber de buna çok üzülmüştü. Rasûlüllah, mescidde minbere çıkarak bu konuda söyleyeceklerini söyledikten sonra, Üseyd b. Hudayr: "Ey Allâh'ın Rasûlü! Eğer bu kimseler Evs kabilesinden ise senin adına onların hakkından geliriz. Eğer Hazrec kabilesinden ise bize ne emredersen onu yaparız."¹⁸ dedi.

Üseyd b. Hudayr'ın bu sözü üzerine o güne kadar salih bir kişiliğiyle tanınan Sa'd b. Ubâde kızdı ve şöyle cevap verdi: "Bu söyledikleriniz gerçek değildir. Allâh'a yemin ederim ki, bu sözleri sen onların Hazrec'ten olduklarını bildiğin için söylüyorsun. Vallahi sen ne onu öldürebilirsin ne de senin buna gücün yeter. Eğer bunlar senin kavminden, Evs'ten olsaydı böyle konuşmazdın.¹⁹ Sen bunu cahiliye döneminde aramızda olanlardan dolayı intikam almak için yapıyorsun" deyince, Üseyd: "Hayır! Asıl bu doğru değil, fakat sen münafıksın ve münafıklar adına tartışyorsun. Yine de senin nifakına rağmen biz onları öldürürüz." dedi.²⁰ Herkes birbirine girdi. Neredeyse aralarında bir çarpışma olacaktı. Hâris b. Hazme elinde kılıcıyla şöyle bir çıkış yaptı. Münafıkların ve sığındıkları adamların başlarını vuralım." dedi. Üseyd b. Hudayr ona: "Allah ve Rasûlü'nün emri dışında silahla mücadele olmaz. Rasûlüllah için olduğunu bilsem bile bu konuda başı çekmeyeceğim." dedi. Durumu gören Rasûlüllah minberden indi,²¹

→ →

fa es-Sekkâ), Mısır 1936, III, 104-105; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 24.

¹⁶ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 76 ve 89; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I, 342.

¹⁷ Hâkim, *Müstedrek*, III, 288; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 92-93; Şevkânî, Muhammed b. Ali, *Derü's-Sahâbe fi Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, (thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ümerî), Dimeşk 1984, s. 388-389.

¹⁸ Buhârî, *Eymân ve'n-Nüzûr* 13; *Tefsîr* 219; Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr, *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), Beyrût trh. II, 614; İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed, *el-Muntazam fi Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ), Beyrût trh. III, 223; İbnü'l-Esir, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed *el-Kâmil fi't-Târîh*, Beyrût 1965, II, 197; İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrût trh. IV, 161; Şâkir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s. 2; Vâkıdî, bu sözü Sa'd b. Muâz'ın söylediğini rivayet eder. Bkz. Vâkıdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'l-Megâzi*, thk. Marsden Jones, Beyrût 1984, II, 431.

¹⁹ Beyhâkî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 69-70; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 223.

²⁰ Wellhausen, Üseyd b. Hudayr'ın Rasûlüllah (s.a.v.)'i bu şekilde savunmasını Evs'in Hazreci kışkanması olarak değerlendirir. Bkz. Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve Sükûtu*, (çev. Fikret İşiltan), Ankara 1963, s. 17.

²¹ Minberden inen Hz. Peygamber'in doğruca o günlerde babası Ebû Bekir'in evinde ikamet eden Hz. Âişe'nin yanına gittiği ve konuyla ilgili olarak onunla görüştüğü rivayet edilir. Buhârî, *Megâzi* 36; Müslim, *Tevbe* 56; Ayrıca bu konuda bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 430-43; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam*, III, 223; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 162; Halebî, Ali b. Burhaneddin, → →

insanları sakinleştirdi ve onlara yumuşak davrandı.²²

3. Üseyd b. Hudayr'ın Sahabe Arasındaki Yeri

Üseyd b. Hudayr, sahabe arasında da özel bir yere sahipti. Onunla ilgili olarak sahabenin önde gelen şahsiyetleri şu rivayetleri naklederler. Bu konuda Hz. Âişe: “Üseyd b. Hudayr, Evs kabilesinin salihlerinden biriydi.²³ der. Üseyd b. Hudayr İslam'dan önce de salihlerdendi.²⁴ Yine Hz. Âişe'den rivayet edilir: “Abdülleşhel oğullarından üç kişi vardır ki, fazilet bakımından kimse onlarla boy ölçümez. Bunlar Sa'd b. Muâz, Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr'dir.”²⁵

Ebû Hüreyre'den rivayet edilir. Rasûlullah şöyle buyurdu: “Ebû Bekir ne güzel adamdır, Ömer ne güzel adamdır, Üseyd b. Hudayr ne güzel adamdır.”²⁶

Üseyd b. Hudayr hakkında Enes b. Mâlik'ten de şöyle bir rivayet söz konusudur: “ Üseyd b. Hudayr ve Abbâd b. Bişr bir gün karanlık bir gecede Rasûlullah'la birlikte sohbet ettiler. Sohbetten sonra Hz. Peygamber'in yanından ayrıldılar. Gece o kadar karanlıktı ki önlerini göremiyorlardı. Birden ellerindeki asa yollarını aydınlatmaya başladı. Bir müddet sonra yolları ayrıldı ve her biri kendi yoluna gitti. Her ikisinin elindeki asa bu sefer kendi yollarını aydınlatmaya başladı.”²⁷

Kaynaklarda güzel sesiyle Kur'an okurken meleklerin dinlediği adam diye bilinen kişi Üseyd b. Hudayr'dır.²⁸ Bu hadis İbn Abdilberr'e (v. 463/1071) göre sahihtir.²⁹ Üseyd b. Hudayr'dan rivayet edilir: “ Bir gün evde kendi kendimize oturuyorduk. Ben Kur'an okuyordum. Ansızın gökyüzünü bir beyazlık kapladı. Eşim evde, atım ahırdaydı. Eşimin düşük yapmasından korktum. Doğruca Rasûlullah'ın yanına gittim. Rasûlullah: “Oku! Şüphesiz o melektir, Kur'an sesini dinlemek için gelmiştir.”³⁰ dedi.

2. Hz. Ebû Bekir'in Halife Seçilmesindeki Rolü

Rasûlullah'ın vefatıyla birlikte Müslümanlar büyük bir acı yaşarken, Hz. Peygamber'in hayatta iken yakın dostları olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Ali gibi isimler Rasûlullah'ın defin ve tekfin işleriyle meşgul oldular. Fakat bu arada

→ →

İnsânü'l-Uyûn fî Sîret-i Emîni'l-Me'mûn, Beyrût trh. III, 45. İfk olayından sonra çok geçmeden Allâh Hz. Âişe'yi temize çıkartmıştır. Nûr 24: 11-20.

²² Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 431-432; İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 313; Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 614-615; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 197-198; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 162; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III, 45.

²³ Vâkîdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 427.

²⁴ Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, s. 69'da 24 no'lu dipnot.

²⁵ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 33; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 80 ve 89; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64; Abdurrahman el-Akk, *el-Mevsuâtü Uzamâ-i Havle'r-Rasûl*, Beyrût 1998, I, 445.

²⁶ Hâkim, *Müstedrek*, III, 289; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I, 341; Şevkânî, *Derrü's-Sahâbe fî Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, s. 389.

²⁷ Buhârî, *Menâkibü'l-Ensâr* 12; *Menâkib* 28; Hâkim, *Müstedrek*, III, 288; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 606; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, VI, 77-78; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 86-88; İsbehânî, İsmâil b. Muhammed b. el-Fazl, *Siyeru Selef-i Salihîn*, , (thk. Ferhad b. Ahmed), Riyâd 1999, II, 282; Ebû'l-Kâsım, Halef b. Abdülmelik, *Kitâbü Gavâmizi'l-Esmâ'l-Mübheme el-Vâkiatü fî Mütûni'l-Ehâdîsi'l-Müsne*, (thk. İzzeddin Ali es-Seyyid), Beyrût 1987, I,74-75; Şevkânî, *Derrü's-Sahâbe fî Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, s. 388.

²⁸ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I,32; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Ğâbe*, I, 112; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I,341.

²⁹ İbn Abdilberr, *el-İstiâb*, I, 32.

³⁰ Hâkim, *Müstedrek*, III, 287-288; Şevkânî, *Derrü's-Sahâbe fî Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, s. 388; Abdurrahman el-Akk, *el-Mevsuât*, I, 447.

Ensâr idarî boşluğu düşünerek çoktan bu açığı kapatmak için harekete geçmişti.

Rasûlullah'ın, vefatından sonra Ensâr hiç vakit kaybetmeden Sa'd b. Ubâde'ye ait çiftlikte, yine Sa'd b. Ubâde'ye bey'at etmek üzere toplandılar. Ensâr'ın bu tavrının haberi Hz. Ebû Bekir'e ulaştınca, Hz. Ebû Bekir yanına Ömer b. Hattâb ve Ebû Ubejde b. Cerrâh'ı alarak doğruca toplantı yerine, Sa'd b. Ubâde'ye ait çiftliğe gitti.³¹ Sa'd b. Ubâde, Ensâr'a bir konuşma yaparak: "Hz. Peygamber'in aralarında on yıldan fazla kaldığını, Peygamberin kavminin bile O'nu korumadığını, bu işin kendileri tarafından yapıldığını, İslâm dinini yüceltme işini yüce Allah'ın kendilerine nasip ettiğini, Arapların Rasûlullah'a boyun eğdiğini ve bütün bunların kendileri sayesinde olduğunu belirterek halifeliğin de bu yüzden kendilerine ait olduğunu söyledi." Ensâr da söylenenleri yerinde buldu ve görevi ona tevdi etmeyi düşündü.³² Vâkîdî o gün ilk konuşanın Huzeyme b. Sâbit olduğunu söyler.³³ Huzeyme: " Siz Kureyşi tercih ederseniz kıyamete kadar bu işte bir hakkınız olmaz. Sizler Allah'ın Kitabında bahsettiği Ensâr'sınız. Hicret sizin yurdunuza yapıldı. Hz. Peygamber'in kabri yanı başınızdadır." deyince Ensâr: " Huzeyme doğru söylüyor. Sa'd b. Ubâde'den başkasını kabul etmeyiz." diyerek seslerini yükselttiler.³⁴

Sa'd b. Ubâde'nin konuşmasından sonra konuşmalar ve karşılıklı açıklamalar devam etti. Bu bağlamda Hubâb b. Münzir şunları söyledi: " Ey Ensâr Topluluğu! Kendi işinize kendiniz sahip çıkınız. İnsanlar şu an sizin gölgeniz altındalar. Size karşı gelmeye cesaret edemezler. Sizler şeref sahibi ve güçlü kimselersiniz. Herkes sizin ne yapacağınıza bakıyor. Bu yüzden ihtilafa düşmeyiniz. O zaman sizin de işiniz bozulur. Bunlar sizin de işittiğiniz gibi yüz çeviriyorlar. Öyleyse bir emir bizden, bir emir sizden olsun." Sözün burasında Hz. Ömer lafa karıştı ve: "Bu imkânsızdır. Hiçbir dönemde böyle bir şey olmamıştır. Yemin olsun ki, Hz. Peygamber, sizin dışınızdaki kimselerden iken Araplar sizi başlarına emir yapmaya razı olmazlar.³⁵ Bununla birlikte Araplar Peygamberliğin kendilerinden olduğu kimselerin eline yönetimi vermekten kaçınmazlar." dedi. Hubâb b. Münzir ile Hz. Ömer'in konuşmaları karşılıklı devam etti.³⁶ Söze karışan Ebû Ubejde b. Cerrâh manidar ifadeler kullanarak: "Ey Ensâr topluluğu! Sizler ilk

³¹ Ya'kübî, Hz. Ömer ve Ebû Ubejde b. Cerrâh'tan başka orada bulunan Kureyşlilerden bahsederek bey'ate katıldıklarını söyler. Orada o gün başka muhacirlerin bulunduğunu ifade eder. Ayrıca Abdurrahman b. Avf'ın, "Ey Ensâr! Siz tüm faziletleri sahiptiniz. Ancak içinde Ebû Bekir, Ömer ve Ali'nin dengi var mı? diye sorar. Bu söz üzerine Münzir b. Erkam der ki; " Bahsettiğin kişilerin üstünlüğünü reddetmiyoruz. Ancak bu adamlar bu işi istiyorlarsa kimse buna itiraz etmez." Burada Ali b. Ebî talibi kasteder. Tarihçiliği konusunda Ya'kübî'nin şii temayüllü olduğu konusu İslâm Tarihçileri tarafından malumdur. Ancak Ya'kübî, eserinde Rasûlullah'ın hayatına dair bir çok konuda yarım sayfa veya bir sayfalık bilgi verirken, Sakîfe'deki olaya oldukça çok yer ayırmış olması manidardır. Bkz. Ya'kübî, *Târîhu'l-Ya'kübî*, II, 123-126.

³² İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 328.

³³ Vâkîdî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer, *Kitâbü'r-Ridde*, thk. Muhammed Hamîdullah, Paris 1989, s. 21.

³⁴ Vâkîdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 21.

³⁵ Hz. Ömer'in " Hz. Peygamber, sizin dışınızdaki kimselerden iken Araplar sizi başlarına emir yapmaya razı olmazlar." ve Ebû Bekir'in " Emir bizden, vezir sizden" ifadeleri, zaman içerisinde Hilâfetin Kureyşliliği tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Bkz. Hatipoğlu, Mehmet Said, *İlk Siyasi Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşliliği*, AÜİFD., Ankara 1979, XXIII/1, s.121-213.

³⁶ Bu diyalog için bkz. İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 329-330.

yardım edenlersiniz. İlk değiştirenler de olmayınız.”³⁷ dedi.

Ebû Ubeyde b. Cerrâh'ın sözleri üzerine Nu'mân b. Beşir'in babası Beşir b. Sa'd söz alarak: “ Bizler müşriklerle yapılan savaşta bir üstünlüğe sahip olsaydık, bundan Rabbimizin rızasını, Peygamberimize itaati ve kendimiz için de hayrı murad etmiştik. Bunlarla dünyalık talep etmememiz gerekir. Biliyorsunuz ki, Peygamber Kureyş'tendir. Bu işte kavmi ona daha yakındır. Vallahi Allah bu işte onlara karşı geldiğimi görmeyecektir. Sizler de Allah'tan korkun ve bu konuda onlarla anlaşmazlığa düşmeyiniz.” dedi.³⁸

Beşir b. Sa'd'ın sözleri üzerine Hz. Ebû Bekir şunları söyledi: “Ey Ensâr topluluğu! Sizler faziletlerin tamamına sahipsiniz. Ancak şu da bir gerçektir ki, Araplar Kureyş'ten olana boyun eğerler. Çünkü Kureyş hem soyca hem de bulunduğu yer itibarıyla Arapların en asilleridir³⁹ en ortasında olanlarıdır.⁴⁰ İşte Ömer, işte Ebû Ubeyde! İsterseniz onlara bey'at ediniz.”⁴¹ Fakat Ebû Ubeyde b. Cerrâh: “Allah'a yemin ederiz ki, burada biz senin üzerine emir olamayız. Çünkü sen Muhacirlerin en faziletlisi ve İslâm dininin en değerli emri olan namazda Rasûlullah'ın halifesisin. Uzat elini sana bey'at edelim.” dedi. Ömer de: “Ey Ensâr! Hz. Peygamber'in imamlik vazifesi görevini Ebû Bekir'e verdiğini bilmez misiniz? Buna rağmen hanginiz onun önüne geçebilir.”⁴² dedi. Daha sonra onlar Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmek üzere iken Beşir b. Sa'd onlardan önce davranıp bey'at etti. Hubâb b. Münzir, Beşir b. Sa'd'a: “Senin yaptığın akrabalığa sığmaz. Sen amcanın oğluna karşı başkalarını mı destekliyorsun?”⁴³ deyince cevap olarak Beşir b. Sa'd: “Hayır! Sadece bu adamların haklı oldukları bir konuda anlaşmazlığa düşmek istemiyorum.⁴⁴ Biliyorum ki Kureyş sizensiz, siz de Kureyş'siz olamazsınız.”⁴⁵ dedi.

Hubâb'ın, Hz. Ebû Bekir'in, Hz. Ömer'in, Ebû Ubeyde'nin, ve Beşir b. Sa'd'ın konuşmalarını⁴⁶ dinleyen, Hazrecîlerin de Sa'd b. Ubâde'yi emir yapmayı arzuladıklarını gören ve o vakte kadar münakaşadan uzak duran Üseyd b. Hudayr: “Biliyorsunuz ki, Rasûlullah Muhacirlerdendir. Öyleyse O'nun halifesinin de Muhacirlerden olması gerekir. Bizler Rasûlullah'a yardım ederek Ensâr'dan olma şerefine nail olduk. Bugün de bize düşen O'nun halifesine yardım etmektir. Şayet bu işi Hazrec üstlenecekse Evs Onlarla asla münakaşa etmeyecektir. Bu işi eğer Evs üstlenecekse Hazrec onlarla bu konuda rekabet edip yarışacaktır. Ancak bu işi üstlenecek olan Muhacirler olursa kimse onlarla rekabet edemeye-

³⁷ Ya'kûbî, *Târîhu'l- Ya'kûbî*, II, 123.

³⁸ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330.

³⁹ “ İmamlar Kureyş'tendir.” Sözü için bkz. Suyûtî, Celâleddin, *Târîhu'l-Hulefâ*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd), Kâhire 1969, s.9; Hatipoğlu, bu söz için, “ Hz. Peygamber , böyle bir ifade kullanacak ve buna Ensâr uymayacak. Bu olacak iş değil” diyerek Hz. Peygamber'in böyle bir sözü söylemediğini iddia eder. bkz. Hatipoğlu, *Hilâfetin Kureyşliliği*, *AÜFD.*, XXIII/1, 161.

⁴⁰ Vekîl, Muhammed Seyyid, *Cevletü't- Târihiyyeti fî Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, yay. y. 2002, s. 14.

⁴¹ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330.

⁴² Vekîl, Muhammed Seyyid, *Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, s.14-15; Ayrıca Ebû Bekir'in sahabe arasındaki yeri için bkz.Vekîl, Muhammed Seyyid, *Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, s. 17-20.

⁴³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330-331.

⁴⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 330-331.

⁴⁵ Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 21.

⁴⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 24-26.

cektir.”⁴⁷ Üseyd b. Hudayr sözlerine şöyle devam etti: “ Ey Ensâr topluluğu! Allah size büyük bir nimet lütfetti. Hicreti size yöneltti. Rasûlü'nün ruhunu yanınızda kabzettirdi. Bu iş Kureyş olmadan olmaz.” dedi.⁴⁸ Üseyd b. Hudayr'ın bu sözleri üzerine Ensâr arasında bir ara suskunluk oldu. Daha sonra İnsanlar Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmeye başladılar. Üseyd b. Hudayr da ilk bey'at edenlerden oldu.⁴⁹ Böylece Rasûlü'llah'ın vefatıyla ortaya çıkan idarî boşluk Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesiyle doldurulmuş ve Hz. Peygamber'le birlikte başlayan bey'at olayı Hz. Ebû Bekir'le devam etmiş oldu.⁵⁰

Bu arada Sa'd b. Ubâde ve Hazrec'lilerin almak üzere oldukları karar bozuldu. İnsanlar dört bir yandan Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmek üzere koşular. Böylece uzun tartışmalardan⁵¹ ve istişâreden⁵² sonra Hz. Ebû Bekir, Rasûlü'llah'ın zamanında başlamış olan, Müslüman idarecilerin seçiminde ihtilafı ortadan kaldıran, İslam'ın da siyasi bir prensip olarak kabul ettiği bey'at sistemine ve cumhuru sahabe rey'ine göre seçilmiş oldu.⁵³ Bazı lokal ayrılıklar olsa da bu ayrılık umumun bey'atı'ni etkilememiştir.⁵⁴ Fakat cumhuru sahabe oluşumunda Hz. Ömer, Ebû Ubeyde, Üseyd b. Hudayr, Beşir b. Sa'd ve Huzeyfe'nin âzadlısı Sâlim'in etkisinin olduğu söylenmektedir.⁵⁵

Beşir b. Sa'd: “ Sa'd b. Ubâde'yi yalnız bırakınız. O yalnız bir adamdır, size zarar vermez.” deyince Sa'd b. Ubâde'ye ilişilmedi. O da hiç bir zaman bey'at etmedi.⁵⁶ Şam'a gitti ve orada vefat etti.⁵⁷

Burada akla hemen şu gelmektedir. Acaba Evs'in ileri gelenlerinden Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr kabile asabiyeti⁵⁸ sebebiyle mi Sa'd b. Ubâde'nin halifelîğine karşı çıktılar? Ahmet Önkal bu konuda: “ Hz. Peygamber'in vefâtından sonra halife seçiminde Hazrec'in adayı Sa'd b. Ubâde'ye karşı Hz. Ebû Bekir'i desteklemeleri, bazılarının iddia ettiği gibi eski kabile rekabetinin tesiriyle değil,⁵⁹ Hz. Ebû Bekir'in halifelîğe daha uygun olduğuna gönülden inandıkları için olsa gerektir. Zaten kısa bir müzâkereden sonra bizzat Hazreciler de Hz.

⁴⁷ Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Meçhûlîn*, s. 32-33.

⁴⁸ Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde*, s. 21; Üseyd b. Hudayr'ın; “Vallahi Hazrec bu işin başına bir defa geçecek olursa bu konuda ebediyen sizin üzerinizde olur ve bir daha bu konuda bizim bir payımız olmaz. Haydi, kalkın Ebû Bekir'e bey'at edin.” dediği de söylenir. Bkz. İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 331.

⁴⁹ Ya'kûbî, *Târîhu'l-Ya'kûbî*, II, 123; Şâkir, Mahmud, *Uzamâu'l-Meçhûlîn*, s. 32-33.

⁵⁰ Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul 1998, s. 40.

⁵¹ Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali, *Mürûcû'z-Zehab ve Meâdini'l-Cevher*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd), Mısır 1964, II, 307.

⁵² Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, s. 42.

⁵³ Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'da Bey'at*, SÜİFD, 1991, IV, 74.

⁵⁴ Kapar, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, s. 43 v.d.

⁵⁵ Mâverîdî, Ebî'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb, *el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, (thk. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Kuveyt 1973, s. 6; Döndüren, Hamdi, “*Eh-i Hal ve'l-Akd*”, ŞİA, İstanbul, 2000, II, 215.

⁵⁶ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, II, 331; Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zehab*, II, 307.

⁵⁷ Mes'ûdî, *Mürûcû'z-Zehab*, II, 308.

⁵⁸ Asabiyet: Aynı soydan gelenlerin veya bir başka sebeple aralarında yakınlık bulunanların muhaliflere karşı birlikte hareket etmelerini sağlayan dayanışma duygusudur. Câhiliye döneminde, aralarında baba tarafından kan bağı bulunan akrabaların oluşturduğu topluluğa “asabe”, bu topluluğun bütün fertlerini birbirine bağlayan ve herhangi bir dış tehlikeye karşı koymak veya saldırıda bulunmak söz konusu olduğunda bütün topluluk üyelerinin harekete geçmesini sağlayan birlik ve dayanışma ruhuna da “asabiyet” denilmektedir. Çağırıcı, Mustafa “*Asabiyet*”, *DİA*, İstanbul, 1991, III,453; Ayrıca bkz. Apak, Âdem, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasi Tarihindeki Etkileri*, İstanbul 2004, s. 47-55.

⁵⁹ Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve sukûtu*, s. 17.

Ebû Bekir'in halifeliliğini kabul edip ona gönül rızası ile bey'ât etmişlerdir."⁶⁰ der. Ayrıca Hz. Âişe ve sahabenin de, Salih insanlar olduğuna inandıkları Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr'ın kabile asabiyetine dayalı bir tutum içinde oldukları ve halife seçiminde bunu açığa vurduklarını düşünmek, pek de insafli bir yaklaşım değildir. Çünkü İslâm'dan sonra Evs ve Hazrec kabileleri cahiliye mücadelelerini unutmuş ve birbirlerine verdikleri kayıpları bir kenara bırakıp birbirleriyle ancak hayırda yarış etmişlerdir.⁶¹

3. Değerlendirme

Rasûlüllah vefat ettiği gün muhacirler techiz ve defin işleriyle meşgul olurken Ensâr Benû Saîde sakifesinde toplanmış ve Müslümanların idaresi konusunu görüşmüştür. O gün Ensâr, Hazrec'in lideri olan Sa'd b. Ubâde'yi halife seçmek üzereyken durumdan haberdar olan Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh hemen sakifeye gelerek hilâfet meselesinde görüş beyanında bulunmuştur.⁶²

Bilindiği üzere Ensâr, Evs ve Hazrec'ten oluşuyordu. Yine Hazrec'in Evs'ten kalabalık olduğu da bilinen gerçeklerdendir.⁶³ Şu halde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer'e yolda katıldığı belirtilen Ebû Ubeyde b. Cerrâh'la⁶⁴ sayıları üçü geçmeyen muhacir grubu ve azınlık oldukları bilinen Evs'in birleşmesinden meydana gelen sayı üstünlüğüyle Ebû Bekir'in halife seçilmiş olduğu görüşü ortaya atılmaktadır ki bu mantık ölçüleriyle pek bağdaşan bir durum değildir.

Ayrıca Hz. Ebû Bekir aday gösterildikten sonra sakifede muhacirleri temsil eden sadece Hz. Ömer ve Ebû Ubeyde b. Cerrâh idi. Bu iki kişinin orada bulunan Ensâr topluluğunu kılıçla bey'ate zorlamaları da pek mantıklı bir düşünce değildir. Şayet Ensâr, Hz. Ebû Bekir'i kabul etmeseydi bunu o gün rahatlıkla ifade edebilirlerdi. Ensâr yiğit, savaş sanatını iyi bilen ve bunu Hz. Peygamber'in savaşlarında defaatle göstererek ispatlamış bir topluluktur. Sadece Beşir b. Sa'd veya Üseyd b. Hudayr'ın yönlendirmesiyle hareket edecek kadar âciz bir topluluk değildir, olmamışlardır. Onlar açıkça fikirlerini Rasûlüllah'la istişarelerinde ortaya koyabilen insanlardı.⁶⁵

Kanaatimizce o gün yapılan konuşmalardan Ensâr da etkilenmiştir. Ensâr cahiliye adetlerine körü körüne bağlı insanlar değildir. Taassupta ısrar etmeyen, iyiyi kötünden, doğruyu yanlıştan ayırabilen akıllı insanlardı.⁶⁶ Hicretten sonra zaman zaman câhiliye âdetlerinin tesiriyle sıkıntılı anlar yaşamış olabilirler.⁶⁷ Fakat bunun sebebi Buâs savaşında hayatta kalan, eski kafalılığını devam etti-

⁶⁰ Önkal, Ahmet, "Evs", ŞİA, İstanbul, 2000, II, 296.

⁶¹ Önkal, Ahmet, "Evs", ŞİA, II, 296.

⁶² Sırma, İhsan Süreyya, *İslâmî Tebliğin Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul 1990, s. 19.

⁶³ Önkal, Ahmet, "Evs", ŞİA, II, 296.

⁶⁴ Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992, s. 55.

⁶⁵ Ahmet Akbulut, Ensâr'ın kendi arasındaki çekişmesinden dolayı Ebû Bekir'in halifeliliğine onay verdiğini belirtir. Ona göre "Ensâr arasındaki iç rekabet Muhacirlerin işini kolaylaştırmıştır." Bkz. Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, s. 57.

⁶⁶ Üseyd b. Hudayr ve Sa'd b. Muâz'ın Müslüman oluşu konusunda bkz. Çavuşoğlu, Mustafa, *Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri* s. 11-17.

⁶⁷ Bu konuda bkz. Çavuşoğlu, Mustafa, *Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri*, s. 35-37.

ren ve münafıkların reisi olan Abdullah b. Übey b. Selûl ve onun gibi olanlardır. Aslında Abdullah b. Übey b. Selûl câhiliye döneminde de okuma-yazma bilen nadir insanlardandı.⁶⁸ O, içinde yaşadığı toplumun hassasiyetlerini iyi biliyor, fırsat buldukça Müslümanların bu hassasiyetlerinden faydalanarak onları kışkırtıyordu. Ancak Hz. Peygamber'in zamanında müdahalesiyle her seferinde olaylar yatışmıştır.

Benû Saîde Sakîfesi'nde Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr'ın konuşmalarını bu çerçevede değerlendirmenin daha sağlıklı sonuçlar vereceğini düşünüyoruz. Sadece o güne odaklanarak yapılacak yorumların doğru netice alınmasında yeterli olacağı kanaatinde değiliz. Asabiye'nin tamamen kırılmadığı bir dönemden geçilmektedir. Aslında işin içine insan unsuru girince Beşir b. Sa'd ve Üseyd b. Hudayr'ın kavmiyetçilik anlayışıyla Hz. Ebû Bekir'e destek verdikleri de düşünülebilir. Fakat Üseyd b. Hudayr'ın kavmiyetçilik adına sabıkası kaynaklarda temiz görünmektedir. Aynı şeyi Sa'd b. Ubâde için söylemek mümkün değildir. Akabe'de bulunup Hz. Peygamber'i Medine'ye davet eden ve on iki Nakib'den biri olan Sa'd b. Ubâde,⁶⁹ İfk hâdisesinde münafıkların reisi lehine Üseyd b. Hudayr'la cedelleşmiş,⁷⁰ Rasûlullah'ın yıkmaya çalıştığı kavmiyetçilik anlayışının henüz yok olmadığını göstermiştir. Yine Mekke'nin fethedildiği gün söylediği sözler onun elinden Hazrec'in sancağının alınmasına sebep olmuş,⁷¹ bu olay onun sabıkasına kötü bir not olarak yazılmıştır.

Üseyd b. Hudayr'ın Hz. Peygamber'e olan düşkünlüğü, O'na olan sevgisi ve geçmişinde herhangi bir sabıka kaydının olmayışı, Benû Saîde Sakîfesi'nde söylediği sözlerinin niyeti noktasında bizi menfi manada düşündürmemektedir. Çünkü Üseyd b. Hudayr Bedir savaşına katılmamış, bunun üzüntüsü ve pişmanlığını dile getirdiği zaman Rasûlullah (s.a.v), onun samimiyetine inanmış ve onu doğrulamıştır.⁷² Bedir'e katılmamanın verdiği üzüntü sebebiyle Uhud'da aldığı yaralara aldırış etmemiş⁷³ ve Hz. Peygamber'in davetine icabet ederek Hamrâû'l-Esed seferine katılmıştır.⁷⁴ Hz. Peygamber'e olan sevginin derinliğinin

⁶⁸ Ahmed Emîn, *Fecru'l-İslâm*, Beyrût, 1969, s. 141.

⁶⁹ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, II, 86-87; Zehebî, *Târîhu'l-İslâm*, I, 303.

⁷⁰ Taberî, *Târîhu'l-Ümem*, II, 614; Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, IV, 69-70; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 197; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 161; Vâkıdî, bu sözü Sa'd b. Muâz'ın söylediğini rivayet eder. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, II, 431.

⁷¹ Rivayete göre Fetih günü Ensâr'ın bayrağı Sa'd b. Ubâde'de idi. Sa'd b. Ubade o gün için "intikam günüdür. Bugün, savaş alanında kanın gövdeyi götüreceği gündür. Bu gün Kâbe helal kılınacaktır." deyince, Hz. Peygamber "Sa'd b. Ubâde yanlış söylemiş, bugün merhamet günüdür, bugün Kâbe'nin ihtişama kavuşacağı gündür." diyerek sancağı Sa'd b. Ubâde'den almış ve onun oğlu Kays b. Sa'd'a vermişti. Bkz. İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, IV, 295; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, III, 216-217.

⁷² Rivayete göre Rasûlullah Bedir'den Medine'ye zaferle dönünce, Üseyd b. Hudayr O'nu yolda karşıladı ve şöyle dedi: "Seni zafere ulaştırıp gözünü aydın kılan Allah'a hamdolsun. Vallahi Bedir'de savaşaacağını bilseydim, asla geri kalmazdım. Ben senin kervan için çıktığını düşünmüştüm." diyerek özür beyan edince Hz. Peygamber de ona: "Doğru söyledin" diyerek özürünü kabul etmiştir. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzi*, I, 116 ve 117; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 288, III, 605; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesğ*, IX, 77; Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.23-24.

⁷³ İbn Abdilber, *el-İstîâb*, I, 32; Zehebî, *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, I 343; İbn Hacer, *el-İsâbe*, I, 64; Zirikli, *el-A'lâm Kâmus-u Terâcim*, Beyrû, 1969, I, 330; Abdurrahman el-Akk, *el-Mevsuât*, I, 444.

⁷⁴ İslâm tarihi kaynaklarındaki rivayetlere göre Uhud gazvesinin ertesi günü Hz. Peygamber düşmanın yeniden toparlanıp hücumu geçeceği haberini almıştı. Bu yüzden Hz. Peygamber, yeniden savaş ilanında bulunmuş, sadece Uhud harbine katılanların bu sefere katılabileceğini bildirmiş ve "Dün bizimle birlikte olanlar hazır olsunlar." diye ilân ettirmişti. Bu sefere yaralılar da katıldı.

den dolayı Uhud da şehit olan Hamza için Abdüleşhel oğullarının kadınlarına ağlamaları için emir vermiştir.⁷⁵ İfk olayında Rasûlüllah'ın üzüntüsüne tahammül edemeyecek, bunu yapanın kellesini koparmak için çalışacaktır.⁷⁶ Rasûlüllah'ı böylesine seven, Onunla sohbet ettikten sonra gecenin karanlığında elindeki asası, yolunu aydınlatan⁷⁷ birinin, böylesi cahiliye âdeti olan asabiye duygularıyla hareket etmiş olmasını düşünmek Üseyd b. Hudayr için insaftan uzak bir yaklaşımdır.⁷⁸

Burada şunu da açıkça belirtmekte yarar vardır. Hz. Ebû Bekir vefatından önce hilâfet meselesinde Hz. Ömer'in istihlâfı konusunda Ensâr ve Muhacirlerin ileri gelenleriyle istişârede bulunmuştur. Her iki grup istişâre esnasında Hz. Ömer'in uygunluğu noktasında itirazda bulunmamış, Halife Ebû Bekir'i bu konuda bilakis teşvik etmiştir.⁷⁹ Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer'i halife istihlâf edeceği zaman halk, "Ömer'den başkasını kabul etmeyiz." demiştir. Bu da göstermektedir ki, Ensâr hilâfeti isterken iktidar mücadelesi içerisine girmemiş, devletin idare noktasında boş kalmasını uygun görmedikleri için aceleyle bu makamı doldurmayı düşünmüşlerdir. Julius Wellhausen'in " Eski particilik henüz kaybolmamıştı."⁸⁰ sözü İslâm târihinde karşılığını bulmamış, Ensâr adına insaftan uzak bir yakıştırmadır. Şayet Ensâr'ın mensupları mutlak manada iktidarı düşünselerdi Hz. Ömer'in halife seçimi esnasında yeniden huzursuzluk olması kaçınılmaz olurdu. Çünkü Hz. Ebû Bekir, halifeliliğinin son demleri ve hastalığının iyice arttığı bir dönemde yerine Hz. Ömer'i bırakmayı düşünmüş, bu konuyu danışmanlarıyla istişâre etmek istemişti. Hz. Ebû Bekir konuyla ilgili olarak, Abdurrahman b. Avf, Osmân b. Affân'ın yanında Üseyd b. Hudayr'la da istişâre etti.⁸¹

Üseyd b. Hudayr, kendisine Hz. Ömer hakkındaki fikrini soran Hz. Ebû Bekir'e: "Allah bilir ki senden sonra en hayırlı kişinin o olduğunu düşünüyorum. Memnuniyeti de, kızgınlığı da yalnız Allah içindir. Ayrıca içi de dışından daha iyidir. Öyle zannediyorum ki, senden sonra bu işe ondan daha layığı yoktur."⁸² diye cevap verdi.

Özetle söylemek gerekirse Üseyd b. Hudayr'ın söylediği sözleri asabiyet kaynaklı olduğu var sayılacaksa bu tavrı kendilerinden olduğu Ensâr'a karşı değil, Muhacirlere karşı yapması gerekirdi. O bir tercihte bulunmuş, bu tercihini

→ →

Üseyd b. Hudayr, Uhud gazvesine katılmış ve yedi yerinden yaralanmıştı. Üstelik bu yaraları derin ve tehlikeliydi. Bu yaralarını tedavi ettiriyordu. Hz. Peygamber'in yeniden cihad çağrısını işittince yaralarını unutmuş ve: "İşittim, Allah'ın ve Rasûlü'nün emrine boyun eğiyorum." diyerek hemen Rasûlüllah'ın cihad çağrısına uymuş ve Hamrâû'l-Esed seferine katılmıştır. Bkz. Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, I, 334-335; İbn Abdilberr, *el-istiab*, I, 32; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 26; İbn Seyyidinnâs, *Uyûnu'l-Eser*, II, 37; Zehebî, *Siyerü A'lamî'n-Nübelâ*, I, 343; İbn Hacer, *el-İsabe*, I, 64; Halebî, *İnsânü'l-Uyûn*, II, 37; Zirikli, *el-A'lâm*, I, 330; Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s. 25; Abdurrahman el-Akk, *Mevsuât*, I, 444.

⁷⁵ İbn Hişâm, *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, III, 104-105; Süheylî, Abdurrahman, *Ravdü'l-Ünf*, VI, 24.

⁷⁶ Vâkıdî, *Kitâbü'l-Megâzî*, II, 432.

⁷⁷ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 606; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 86-88; İsbahânî, *Siyer-u Selef-i Salihîn*, II, 282.

⁷⁸ Evs kabilesinin Hazrec karşısındaki tavrını halife seçiminde pasif kalma şeklinde değerlendirilmesi ve Sa'd b. Ubâde'nin halife seçilememesinden dolayı Evs'lilerin içten bir sevinç yaşadıklarına dâir bkz. Apak, Âdem, Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri, s. 105.

⁷⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 199.

⁸⁰ Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve sukûtu*, s. 17.

⁸¹ İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 199; Umerî, Ekrem Ziya, *Asru'l-Hilâfeti'r-Râşidîn*, yay. y. trh. s. 55.

⁸² Şakir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s.34.

de Hz. Ebû Bekir'den yana kullanmıştır. Ayrıca Ensâr kendi isteğiyle Hz. Ebû Bekir'e bey'at etmiştir.⁸³

Üseyd b. Hudayr, Hz. Ebû Bekir'in halifelğine muhalefet etmediği gibi⁸⁴ sa-kifede aldığı tavır nedeniyle Sa'd b. Ubâde'nin halife seçilmesine de engel olmuştur. Ayrıca fiili olarak bizâtihi Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinde Ensâr'dan ve muhalefet kanadından olması hasebiyle Hz. Ebû Bekir'i destekleyenlerden biri olarak Ensâr'ın önünü açmıştır.⁸⁵ Çünkü Üseyd b. Hudayr, kavminin içerisinde âkil adam kabul edilirdi. Bir problem karşısında onun fikri alınmadan iş yapılmaz, bir konuda karar verilmezdi. Bu yüzden Üseyd b. Hudayr, Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinde önemli bir rol oynamıştır. O'nun bey'ati Ensâr için büyük bir olay olmuştur.⁸⁶ Aynı zamanda Üseyd b. Hudayr, bu tavrıyla muhtemel Ensâr-Muhacir çatışmasına da engel olmuştur.⁸⁷

Rasûlüllah, Allah'tan aldığı vahiyle İslâm devletini kurarken sahabe kendisine yardım etmiş, insanın hayal gücünün üzerinde bir gayret göstermiş, bu konuda Allah'ın övgüsüne mazhar olmuştur. İslâm devletini kuran Hz. Peygamber, insanlığa Kur'an ve Sünneti miras olarak bırakırken aynı zamanda Müslümanlara dini hayatın çerçevesini çizmiş ve İslâm ahlâk anlayışının da temellerini ortaya koymuştur.

İslâm devletinin kuruluşuna yardım eden sahabe bu İslâm ahlâkıyla bezenmiş, her biri İslâm tarihinde, sonraki nesiller için bu açıdan birer örnek olmuştur. İslâm ahlâkının sahabeye kazandırdığı bu anlayış onları diğergam kılmış ve Müslümanların bu şahsiyetlere karşı her zaman imrenmelerine vesile olmuştur.

İslâm ahlâkından kaynaklanan faziletlerin hepsine sahip olan sahabe bu erdemleri yaşayarak özümsemiştir. Teyemmüm ile ilgili olan ayet nazil olduğunda Üseyd b. Hudayr, Hz. Âişe'ye " Ey Hz. Ebû Bekir ailesi! Bu sizin ilk saadetiğiniz değildir." derken Allah tarafından muhatap alınıp Kur'an-ı Kerimde zikredilmenin kendileri için nasıl bir şeref olduğuna dikkat çekmiştir.

Sahabe, kendilerine bir görev verildiği zaman bunu ibadet anlayışı içerisinde hakkıyla yerine getirirken, bunun için bir ücret de talep etmemiştir. Üseyd b. Hudayr, Hz. Peygamber döneminde bazı devlet görevlerini ifa etmiş⁸⁸ bunun için bir karşılık beklememiştir. Günümüzde üst düzey görevlerden olan müsteharlık vazifesini bu neviden sayabiliriz. Üseyd b. Hudayr, bu vazife için hiç bir menfaat elde etmediği gibi hiç bir makam da elde etmemiştir. Aynı şekilde Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer dönemlerinde de bu görev sebebiyle bir maaş ve makam beklentisi içerisinde olmamıştır. Şayet bir ücret almış olsaydı vefatından sonra ardında dört bin dinar borcu kalmazdı.⁸⁹

⁸³ Mevdûdî, Mevlâna Ebu'l-A'lâ, *Hilafet ve Saltanat*, (ter. Ali Genceli), İstanbul trh. s. 90; Önkâl, Ahmet, " Evs", ŞİA, II, 296.

⁸⁴ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 112.

⁸⁵ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 331; Şâkir, Mahmûd, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s. 33.

⁸⁶ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 112.

⁸⁷ Ayrıca Kureyş'in kendi içindeki çekişmeleri için bkz. Akbulut, Ahmet, *Sahabe Devri Siyasi Hadiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, s. 65-72; Apak, Âdem, *Anahatlarıyla İslâm Târihi II -Hulefâi Râidîn Dönemi-*, İstanbul 2012, s. 45-47.

⁸⁸ Çavuşoğlu, Mustafa, *Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı ve İslâm Târihindeki Yeri*, s. 56-64

⁸⁹ İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-Gâbe*, I, 112; Şâkir, Mahmud, *Uzamâu'l-Mechûlîn*, s. 37.

Hız. Peygamber'in rahle-i tedrisinden geçmiş, onun zamanında devlet görevlerinde bulunmuş, hayatî noktalarda istişarelerde bulunarak alınan kararlarda etkili olmuş, vaktinin büyük bir kısmını Hız. Peygamber'in yanında geçirmekten keyif almış, Hız. Âişe'nin: "Üseyd b. Hudayr insanların en faziletlielerindendir."⁹⁰ şeklindeki ifadesinde övülmüş biri hakkında, Hız. Ebû Bekir'in halife seçilmesinden menfaat beklediğinin söylenmesi büyük bir haksızlık olacaktır.

Kaynaklar

- » Abdurrahman el-Akk, *Mevsuâtü Uzamâ-i Havle'r-Rasûl*, Beyrut 1998.
- » Akbulut, Ahmet, *Sahâbe Devri Siyasi Hâdiselerinin Kelâmî Problemlere Etkileri*, İstanbul 1992.
- » Apak, Âdem, *Anahtarlarıyla İslâm Tarihi II - Hulefâi Râşidîn Dönemi* - İstanbul 2012.
- » —————, *Asabiyet ve Erken Dönem İslâm Siyasî Tarihindeki Etkileri*, İstanbul, 2004.
- » Beyhakî, İbrahim b. Muhammed, *Delâilü'n-Nübüvve*, (v. 470/1077), (thk. Abdulmu'dî Kal'aci), Beyrût trh.
- » Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (v.256/870), *Sahîhu'l-Buhârî*, (ter. Mehmet Sofuoğlu), İstanbul 1989.
- » Çavuşoğlu, Mustafa, *Üseyd b. Hudayr'ın Hayatı ve İslâm Tarihindeki Yeri (NEÛSBE, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi)*, Konya 2014.
- » Çağrıncı, Mustafa, "Asabiyet", *DİA*, İstanbul 1991, III, 453-354.
- » Emîn, Ahmed, *Fecru'l-İslâm*, Beyrût 1969.
- » Döndüren, Hamdi, "Ehl-i Hal ve'l-Akd", *ŞİA*, İstanbul, 2000, II, 214-216.
- » Ebû'l-Kâsim, Halef b. Abdülmelik, *Kitâbü Gavâmizi'l-Esmâ'i'l-Mübhemme el-Vâkiatü fî Mütûni'l-Ehâdisi'l-Müsnede*, thk. İzzeddin Ali es-Seyyid, Beyrût 1987.
- » Hâkim, Ebî Abdillah en-Nisâbüri, (v. 405/1015), *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, Beyrût trh.
- » Halebî, Ali b. Burhaneddin (v. 957/1567), *İnsânü'l-Uyûn fî Sîret-i Emîni'l-Me'mûn*, Beyrût trh.
- » Halife b. Hayyât, Ebî Amr (v. 240/854), *Kitabü't-Tabakât*, Bağdat, 1967.
- » Hatipoğlu, Mehmet Said, *İlk Siyasî Kavmiyetçilik Hilâfetin Kureyşlîği*, AÜİFD 1979, XXIII/1, 121-213.
- » İbn Abdilberr, Ebî Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed b. Abdilberr b. Âsim, (v. 463/1071) *el-İstiâb fî Esmâ'i'l-Ashâb*, Mısır 1939, (el-İsâbe içerisinde).
- » İbn Asâkir, Ebu'l-Kâsim Ali bin Hasen İbn Hibetullah bin Abdullah (v. 571/1175) *Târîhu Medineti Dimeşk*, (thk. Amr b. Garâme, Beyrût 1995.
- » İbn Habîb, Ebû Câ'fer Muhammed (v. 245/887), *Kitâbu'l-Muhabber*, Beyrût trh.
- » İbn Hacer, Şihâbüddin Ebî'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Muhammed b. Ali el-Kinânî el-Askalanî, (v. 852/1448-1449) *el-İsâbe fî Temyizi's-Sahabe*, (thk. Ali Muhammed el-Bicâvî), Mısır 1939.
- » —————, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Haydarabad, 1326.
- » İbn Hanbel, Ahmed (v.241/855), *el-Müsned*, (Mevsuâtü Sünneti'l-Kütübî's-Sitteti ve Şurühîhâ, İstanbul 1992 içerisinde).
- » İbn Hazm, Ebû Muhammed ali b. Ahmed b. Saîd (v. 456/1058), *Cevâmîu's-Sîreti'n-Nebeviyye ve Hamsü Resâili Uhrâ*, (thk. İhsân Abbâs ve Nâsirüddîn el-Esed), Mısır trh.
- » İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin Abdülmelik b. Hişâm (v. 218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, (thk. Mustafa es-Sekkâ), Mısır 1936.
- » İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbüddîn Ömer b. Kesîr (v. 774/1373), *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Beyrût trh.
- » İbn Sa'd, Ebû Abdillah Muhammed (v. 230/845), *et-Tabakâtü'l-Kübrâ*, Beyrût 1377.
- » İbn Seyyidinnâs, Muhammed b. Abdullah b. Abdülaziz (v.743/1342), *Uyûnü'l-Eser*, Beyrût trh.
- » İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Abdurrahman Ali b. Muhammed (v. 597/1211), *el-Muntazam fî Târîhi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, (thk. Muhammed Abdülkâdir Atâ), Beyrût trh.
- » İbnü'l-Esîr, İzzüddin Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed (v. 630/1232) *el-Kâmil fi't-Târih*, Beyrût 1965.
- » —————, *Üsdü'l-Ğâbe fî Ma'rifeti's-Sahâbe*, (thk. Muahammed İbrahim el-Bennâ ve ark.) yay. y, trh.

⁹⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, IX, 89; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 347.

- » İsbahânî, İsmâil b. Muhammed b. el-Fazl (v. 535/1149), *Siyeru Selef-i Salihîn*, (thk. Ferhad b. Ahmed), Riyâd 1999.
- » Kapor, Mehmet Ali, *İslâm'ın İlk Döneminde Bey'at ve Seçim Sistemi*, İstanbul 1998.
- » ———, *İslâm'da Bey'at*, SÜİFD., 1991, IV,73-83.
- » Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu Kabâili'l-Arab*, Beyrût 1997.
- » Mâverdî, Ebi'l-Hasen Ali b. Muhammed b. Habîb, (v. 450/989), *el-Ahkâmü's-Sultâniyye ve'l-Vilâyâtü'd-Dîniyye*, (thk. Ahmed Mübârek el-Bağdâdî), Kuveyt 1973.
- » Mes'ûdî, Ebû'l-Hasen Ali b. Hüseyin b. Ali (v.346/957), *Mürücü'z-Zeheb ve Meâdini'l-Cevher*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdulhamîd), Mısır 1964.
- » Mevdûdî, Mevlâna Ebu'l-A'lâ, *Hilafet ve Saltanat*, (ter. Ali Genceli), İstanbul trh.
- » Müslim, Ebi'l-Hüseyin Müslim b. El-Haccâc (v.261/874), *Sahîhu Müslim*, (thk. Muhammed Fuâd Abdalbâki), Beyrût trh.
- » Önkal, Ahmet, "Evs", *ŞİA*, İstanbul, 2000, II, 296.
- » Sırma, İhsan Süreyya, *İslâmî Tebliğ'in Örnek Halifeler Dönemi*, İstanbul 1990.
- » Suyûtî, Celâleddin, (v.911/1505) *Târihu'l-Hulefâ*, (thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamîd), Kâhire 1969.
- » Süheylî, Abdurrahman (v. 581/1183) *Ravdü'l-Ünf*, (thk. Abdurrahman el-Vekîl, Kâhire) 1969.
- » Şâkir, Mahmud, *Uzamâu'l-Meçhûlîn*, Beyrût 1981.
- » Şevkânî, Muhammed b.Ali (v.1250/1834), *Derrü's-Sahâbe fi Menâkibi'l-Karâbeti ve's-Sahâbe*, (thk. Hüseyin b. Abdullah el-Ümerî), Dimeşk 1984.
- » Taberî, Ebû Câfer Muhammed b. Cerîr,(v. 310/923) *Tarihü'l-Ümem ve'l-Mülûk*, (thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrahim), Beyrût trh.
- » Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsa (v.279/892), *Süneni Tirmizî*, (ter. Osmân Zeki Mollamehmetoğlu), İstanbul trh.
- » Umerî, Ekrem Ziya, *Asru'l-Hilâfeti'r-Râşidîn*, yay. y. trh.
- » Vâkidî, Ebu Abdullah Muhammed b. Ömer (v.207/823), *Kitâbü'l-Megâzî*, (thk. Marsden Jones), Beyrût 1984.
- » ———, *Kitâbu'r-Ridde*, (thk. Muhammed Hamîdullah), Pâris 1989.
- » Vekîl, Muhammed Seyyid, *Cevletü't-Târihiyyeti fi Asri'l-Hulefâi'r-Râşidîn*, yay. y. 2002.
- » Wellhausen, Julius, *Arap Devleti ve Sukûtu*, (çev. Fikret İşıltan), Ankara 1963.
- » Ya'kûbî, Ahmed b. İshak b.Vâzih, *Târihu'l-Ya'kûbî* (v.292/905), Beyrût 1960.
- » Zehebî, Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân, (v.748/1374) *Siyeru A'lami'n-Nübelâ*, (thk. Şuayb Arnaût, Beyrût trh.
- » ———, *Târihu'l-İslâm*, (thk. Ömer Abdüsselâm Tedmürî), Beyrût 1990.
- » Ziriklî, Hayreddin, *el-A'lâm Kâmûs-u Terâcim*, Beyrût 1969.